

РИЗИК ТА ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Викладено зміст поняття “економічна стійкість підприємства”. Наведено класифікацію підприємницьких структур залежно від ступеня економічної стійкості. Визначено основні причини нестійкого розвитку сучасних підприємницьких структур. Розглянуто інструменти ризик-менеджменту для досягнення сталого розвитку підприємства.

Ключові слова: стійкість, економічна стійкість, ризик, класифікація видів ризику, інструменти ризик-менеджменту.

T. V. GOLOVACH
Khmelnitsky National University**RISK AND ECONOMIC STABILITY BUSINESS STRUCTURES**

Abstract – In a market economy, independent, autonomous entities will not be able to operate successfully in the market, without providing the economic stability of their enterprises. Recently, even on existing successful business growth is mainly due to extensive development factors. However, these factors have now exhausted their potential impacts and do not provide adequate returns. The modern market is constantly changing. The rate of change is so great that it adapt to becoming a significant advantage in competing businesses. The article presents the concept of “economic sustainability of the enterprise”. We consider the classification of business entities, depending on the degree of economic stability. The main causes of unsustainable development of modern businesses. Studied risk management tools for sustainable enterprise development.

Key words: sustainability, economic sustainability, risk classification of risk, risk management tools.

Актуальність теми дослідження. Сучасні економічні умови господарювання підприємств України характеризуються підвищеною нестабільністю дії макроекономічних чинників, до яких в першу чергу відносяться інфляція, валютний курс, податкова система, ціни на ринках капіталу, праці, устаткування, матеріалів і сировини, спонтанні зміни кон'юнктури ринку, різке прискорення темпів науково-технічного прогресу тощо. Невизначеність впливу макроекономічних чинників, а також специфіка внутрішніх факторів виробництва визначають підвищений ризик фінансово-господарської діяльності підприємств України. Тому необхідно розглянути проблеми стабільності, стійкості функціонування підприємств, що є свого роду індикаторами ефективності адаптаційних механізмів в умовах невизначеності зовнішнього середовища і, тим самим, – подолання ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичну та методологічну базу дослідження проблем економічної стійкості та впливу ризиків на діяльність підприємства склали праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Р.А. Коренченко, В.І. Аверін, С.І. Утробін, М.Н. Марценюк, В.П. Боголепов, Ю.М. Климантовіч, А.І. Чухлому, А. Файоль, Ерроу, Дж. Добре, А.Л. Бобров, А.В. Козаченко, Т.Т. Краснова, А.С. Тува, І.М. Євстюхіна, І.І. Білий, А.П. Альгін, І.Т. Балабанова, П.І. Верченко, В.В. Вітлінський, В.В. Лук'янова, О.Л. Устенко, Е.А. Уткін, В.В. Черкасов, Г.В. Чернова, Д.А. Штефаніч та ін.

Виклад основного матеріалу. Сучасне підприємство є відкритою системою, внутрішня стабільність якої багато в чому залежить від умов, особливостей і тенденцій розвитку зовнішнього середовища. Слід розрізняти стійкість середовища та стійкість підприємства.

Стійкість підприємства – це такий стан матеріально-речової, вартісної структури виробництва, реалізації продукції і така її динаміка, при якій забезпечується стабільно високий результат функціонування підприємства. В основі досягнення стійкості лежить принцип активного реагування на зміну внутрішніх і зовнішніх факторів. Стійкість середовища розуміється насамперед в аспекті її стабільності, детермінованості дії факторів, що визначають базові характеристики її стану. Зовнішня, стосовно підприємства, стійкість визначається насамперед стабільністю економічного середовища, в рамках якої здійснюється діяльність підприємства: вона досягається відповідними механізмами управління ринковою економікою в масштабах всього господарства.

Стійкість підприємства може розглядатися в якості свого роду компенсаційного механізму, що дозволяє підприємству адаптуватися до дестабілізуючого впливу як внутрішньої, так і зовнішнього середовища в процесі досягнення своїх цілей. Тому стійкість підприємства необхідно розглядати у двох аспектах – як внутрішню і як зовнішню стійкість. При цьому внутрішні і зовнішні ризики, так само як і стійкість, впливають на один і той же процес – досягнення цілей, але діють при цьому в протилежних напрямках: чим вище стійкість підприємства, тим менше ризик в сенсі можливого відхилення від очікуваного результату і навпаки.

Економічна стійкість характеризує такий стан фінансово-економічних ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення. Чим вища економічна стійкість підприємства, тим більше воно незалежне від різних коливань ринкової кон'юнктури, втрати провідних конкурентних позицій на ринку. Забезпечення економічної стійкості підприємства в сучасних умовах господарювання, яким характерні невизначеність та нестабіль-

ність, є найважливішим питанням сьогодення. Більш детальну класифікацію видів та складових економічної стійкості за різними ознаками наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація видів та складових економічної стійкості підприємства

Класифікаційна ознака	Вид економічної стійкості
1. Стосовно об'єкта господарювання	1. Внутрішня (здатність протистояти й адаптуватися до впливу змін внутрішнього середовища, ресурсів підприємства)
	2. Зовнішня (здатність адаптуватися до впливу змін зовнішнього економічного середовища)
2. Стосовно ресурсів суб'єкта господарювання	1. Фінансова (ефективне використання фінансових ресурсів)
	2. Кадрова (ефективне використання трудових ресурсів)
	3. Виробничо-технічна (стабільність виробничого циклу, ресурсного забезпечення, ефективне використання виробничих фондів)
	4. Інформаційна (ефективне використання інформаційних ресурсів)
3. Стосовно сфер діяльності суб'єкта господарювання	1. Операційна (забезпечення рентабельної операційної діяльності)
	2. Фінансова (стійкість фінансової діяльності)
	3. Інвестиційна (ефективна інвестиційна діяльність)
4. За функціональним скеруванням	1. Організаційна (стійкість організаційної структури, оперативність і налагодженість зв'язків між центрами відповідальності)
	2. Комерційна (стійкість комерційної структури)
5. Стосовно періоду встановлення і тривалості існування	1. Поточна (в поточному періоді)
	2. Перспективні (прогнозована або спланована в майбутньому періоді)
	3. Короткострокова
	4. Довгострокова
6. Стосовно стратегії підприємства	1. Цінова (оптимальний механізм ціноутворення)
	2. Кадрова (стабільність складу трудових ресурсів належної кваліфікації)
	3. Збутова (ефективна збутова діяльність)
	4. Зовнішньоекономічна
	5. Інноваційна (здатність до впровадження нових технологій, видів робіт, способів організації виробництва)
	6. Маркетингова (ефективна маркетингова діяльність)
7. Стосовно визначення показників стійкості	1. Абсолютна (здатність підприємства адаптуватися в будь-яких умовах, при цьому мати високу рентабельність, платоспроможність, ліквідність)
	2. Достатня (здатність підприємства адаптуватися в кризових умовах, мати достатню рентабельність, наявність нормальних джерел покриття запасів та витрат, достатню платоспроможність, ліквідність тощо)
	3. Нестійка (нездатність підприємства адаптуватись в кризових умовах, при цьому мати низьку рентабельність, недостатність джерел покриття запасів і витрат, недостатню платоспроможність)
	4. Кризова (нездатність підприємства адаптуватись в кризових умовах, наявність збитковості, неплатоспроможності тощо)
8. Стосовно фаз економічного циклу підприємства та походження	1. Набута (фаза становлення, зрілості)
	2. Успадкована (фаза створення – результат сформованого запасу стійкості)
	3. Авансована (фаза створення – придбана при купівлі одного підприємства іншим)
9. За рівнем контрольованості	1. Контрольована (розуміння та сприйняття негативних наслідків)
	2. Неконтрольована (неможливість реагувати на негативні наслідки)

Ця класифікація універсальна, адаптована до сучасних умов господарювання. Рівень розвитку кожного виду стійкості впливає на загальну економічну стійкість підприємства.

Процедура оцінки економічної стійкості підприємства передбачає розрахунок ряду показників, що характеризують стан підприємства в стані рівноваги. Висновок про економічну стійкість або нестійкість, її рівень, повинен спиратися на оцінку значення відповідного показника (групи, сукупності показників). Оцінка значення показника з точки зору відповідності рівню економічної стійкості повинна здійснюватися шляхом порівняння з нормою, нормативом або середньогалузевим значенням або значенням цього показника у конкурента. Забезпечення економічної стійкості з позицій ризик-менеджменту означає, в першу чергу, пошук ризикових ситуацій (слабких місць) в діяльності підприємства та застосування стратегій щодо їх зменшення.

Об'єктом оцінки ризику економічної стійкості є економічна діяльність, пов'язана із її внутрішнім і зовнішнім середовищем. Суб'єктом оцінки ризику економічної стійкості є безпосередньо підприємницькі структури. Метою оцінки є підвищення економічної стійкості організації, яка повинна ґрунтуватися на вивченні потреб суспільства, ринку, аналізі конкурентів і економічної діяльності підприємницьких структур, обробці отриманих результатів і створенні плану практичних заходів на короткострокову та довгострокову перспективу. До завдань оцінки ризику економічної стійкості підприємництва відносяться: визначення потреб суспільства і ринку, порівняння їх з іншими організаціями та конкурентами; виявлення факторів, які

позитивно і негативно впливають на суб'єкт оцінки; визначення фінансових, трудових, виробничих резервів, необхідних для підвищення економічної стійкості; розробка (уточнення) стратегії щодо підвищення економічної стійкості.

Розглянемо різні види економічної стійкості по відношенню до певного виду ризику (табл. 2).

Таблиця 2

Види економічної ризикостійкості

Вид ризику	Коротка характеристика економічної стійкості по відношенню певного виду ризику	Цілі інтегрованої оцінки економічної стійкості щодо певного виду ризику
1. Ціновий	Забезпечення оптимального механізму ціноутворення продукції, що дозволяє з найбільшим ефектом планувати достатній рівень прибутку	Оцінка рівня внутрішніх витрат і планування достатнього рівня прибутку, коригування не-платежів, проведення заходів щодо зниження собівартості для досягнення беззбитковості
2. Управлінський	Означає здатність кваліфікованого персоналу управляти виробництвом, проводити грамотний маркетинг, аналізувати роботу організації, а також забезпечувати надійне інформаційне поле для розробки подальшої стратегії	Стратегічне ціле покладання, встановлення оптимальних пропорцій у структурі управління, розрахунок оптимального обсягу витрат на управління
3. Фінансовий	Передбачає оптимізацію основних фінансових факторів, що викликали зміни в економічному стані об'єкта управління, виявлення доступних джерел коштів і оцінка доцільності їх мобілізації з метою збільшення прибутковості	Забезпечення ефективності використання власних і позикових коштів, основних фондів і оборотних коштів, а також платоспроможності
4. Ризик конкурентоспроможності	Передбачає оптимізацію змін у просторово-часовому розрізі, прогноз основних тенденцій в господарсько-економічному становищі організації, а також розробка стратегії, орієнтованої на подальше підвищення конкурентоспроможності	Забезпечення високої ділової активності порівняно з конкурентами, розрахунок і попередження різного роду підприємницьких ризиків, побудова сценаріїв розвитку

Управління сучасними підприємницькими структурами з метою забезпечення економічної стійкості вимагає комплексного підходу щодо врахування максимальної кількості параметрів фінансово-господарської діяльності: забезпечення конкурентоспроможності організації, товарів (послуг); надійності функціонування підприємницьких структур; їх гнучкості та адаптивності до зовнішнього середовища; ефективного управління ризиками; економічної безпеки підприємницьких структур. Залежно від ступеня економічної стійкості можна виділити наступні підприємницькі структури (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація підприємницьких структур залежно від ступеня економічної стійкості

Вид підприємницької структури	Коротка характеристика економічної стійкості підприємницької структури
1. З високою економічною стійкістю	З незначним впливом факторів ризику і невизначеності, що характеризується стабільністю виробничої і соціальної ситуації, мінімальними додатковими витратами, незначними збоями і відмовами системи при створенні кінцевої продукції, високим прибутком
2. З середньою економічною стійкістю	Періодично відзначається зростанням додаткових витрат виробництва за наявності в системі незначних збоїв і відмов. В таких організаціях середній рівень використання потенціалу, середня ступінь стабільності виробничої і соціальної ситуації, вони відчувають істотний вплив факторів ризику та невизначеності і отримують середній прибуток
3. З низькою економічною стійкістю	Постійно зростають додаткові витрати виробництва, відбуваються збої і відмови, низький рівень використання потенціалу, нестабільна виробничо і соціальна ситуація, значно вплив факторів ризику та невизначеності, невисокий прибуток
4. З кризовою економічною стійкістю	Характеризується різким зростанням додаткових витрат при створенні кінцевої продукції, нестабільністю виробничої і соціальної ситуації, низьким рівнем використання потенціалу, частими збоями і відмовами в системі, відсутністю прибутку і наявністю збитків
5. В ситуації банкрутства	Нульове використання потенціалу, велика кількість збоїв і відмов, немає прибутку, великі збитки, відсутня здатність задовольнити вимоги кредиторів, неможливо виконання обов'язкових платежів

Перш, ніж приймати управлінське рішення щодо коригування економічної стійкості організації, необхідно оцінити її рівень на поточний момент, визначити фактори впливу і причини, які необхідно усунути або нівелювати, визначити основні види ризиків.

Найчастіше причини нестійкого положення сучасних підприємницьких структур пов'язані із їх внутрішнім середовищем. Тому сталий розвиток організації повинен бути забезпечений орієнтацією на ринок і конкуренцію; підвищенням керованості і гнучкості організаційної структури; застосуванням дієвого

механізму зниження втрат від ризику; підвищенням інвестиційної та інноваційної активності; забезпеченням прибутковості; зростанням ринкової вартості підприємства тощо. Для досягнення сталого розвитку і подолання ризикових ситуацій можна застосовувати наступні інструменти ризик-менеджменту:

– моніторинг діяльності організації (дослідження, оцінка та інформування суб'єкта управління щодо адекватності та ефективності функціонування підрозділів; забезпечення своєчасного виконання фінансових та інших договірних зобов'язань; прогнозування економічного розвитку);

– управлінський облік (забезпечення оперативної інформації про фактичні, планові та прогнозні дані функціонування організації в цілому, у розрізі її структурних підрозділів, центрів відповідальності тощо);

– бюджетування (забезпечення господарського процесу необхідними грошовими ресурсами та на підвищення ефективності управління грошовими коштами в цілому);

– контролінг (створення системи управління поточними завданнями організації для прийняття своєчасних рішень щодо оптимізації діяльності);

– маркетинг (створення переваг на підставі аналітичної (вивчення ринку, споживачів товару, внутрішнього середовища), виробничої (організація виробництва нової продукції, матеріально-технічного забезпечення, управління якістю та конкурентоспроможністю), збутової (рух товару, формування попиту та позиції, товарна і цінова політика) та управлінської (стратегічне і оперативне планування, інформаційне забезпечення, зворотні зв'язки) функцій);

– логістика (планування, організація, управління і контроль руху матеріальних та інформаційних потоків, обслуговування замовників, управління запасами, виробниче планування і проектування систем логістики тощо).

Висновки. У ринковій економіці незалежні, самостійні суб'єкти господарювання не зможуть успішно діяти на ринку, не забезпечивши економічну стійкість своїх підприємств. Протягом останнього часу навіть на успішно діючих підприємствах економічне зростання відбувається переважно завдяки екстенсивним чинникам розвитку. Однак, зараз ці чинники вже вичерпали свої можливості впливу і не забезпечують належної прибутковості. Сучасний ринок постійно змінюється. Швидкість змін така велика, що саме пристосування до них стає суттєвою перевагою підприємств у конкурентній боротьбі. У цих умовах підприємства, які прагнуть зміцнити свої конкурентні позиції, повинні орієнтуватися на нові підходи, принципи і методи організації та ведення бізнес-процесів, заснованих на удосконаленні саме внутрішнього механізму управління сталим функціонуванням підприємств. Головним компонентом такої організації є економічна стійкість та оцінювання ризиків, які на неї впливають.

Література

1. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8 (86). – С. 83–90.
2. Бабич Д. В. Сутність та особливості стійкого функціонування підприємства / Д. В. Бабич, І. В. Шишова // Сучасна економіка : зб. наук. праць. – Вип. 1. – К. : 2010. – С. 31–41.
3. Верхоглядова Н. І. Управління стійкістю функціонування підприємства як економічним процесом / Н. І. Верхоглядова, І. В. Кононова // Економічний простір : зб. наук. праць. – Вип. 42. – Д., 2010. – С. 160–167.
4. Семененко І. М. Економічна стійкість підприємства: сутність і поняття / І. М. Семененко // Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля : зб. наук. праць. – Вип. 2 (144). – Луганськ, 2010. – С. 78–82.
5. Фешур Р. В. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису [Електронний ресурс] / Р. В. Фешур, Х. С. Баранівська. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf>
6. <http://www.dslib.net/econom-teoria/obespechenie-jekonomicheskoy-ustojchivosti-firmy.html>
7. http://www.misbfm.ru/sites/all/files/2012-3_str125_136.pdf

References

1. Aref'yeva O. V., Ekonomichna stijkist' pidpry'emstva: sutnist', skladovi ta zahody` z yiyi zabezpechennya / O. V. Aref'yeva, D. M. Gorodyans'ka // Aktual'ni problemy` ekonomiky`. – 2008. – # 8 (86). – S. 83–90.
2. Baby'ch D. V. Sutnist' ta osobly'vosti stijkogo funkcionuvannya pidpry'emstva / D. V. Baby'ch, I. V. Shy'shova // Suchasna ekonomika : zb. nauk. pr. – Vy'p. 1. – K. : 2010. – S. 31–41.
3. Verxoglyadova N. I. Upravlinnya stijkisty funkcionuvannya pidpry'emstva yak ekonomichny'm procesom / N. I. Verxoglyadova, I. V. Kononova // Ekonomichny`j prostir : zb. nauk. pr. – Vy'p. 42. – D., 2010. – S. 160–167.
4. Semenenko I. M. Ekonomichna stijkist' pidpry'emstva: sutnist' i ponyattya / I. M. Semenenko // Visnyk Sxidnoukr. nacz. un-tu imeni Volody`my`ra Dalja: zb. nauk. pr. – Vy'p. 2 (144). – Lugans'k, 2010. – S. 78–82.
5. Feshhur R. V. Ekonomichna stijkist' pidpry'emstva – stanovlennya ponyatijnogo bazy'su [Elektronny`j resurs] / R. V. Feshhur, X. S. Baraniv's'ka. – Rezhym dostupu: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf>
6. <http://www.dslib.net/econom-teoria/obespechenie-jekonomicheskoy-ustojchivosti-firmy.html>
7. http://www.misbfm.ru/sites/all/files/2012-3_str125_136.pdf

Надіслана/Written: 24.05.2014 р.
Надійшла/Received: 27.05.2014 р.
Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов